

A természettudományok* dokumentum- és információellátásáról Hazai helyzetkép-vázlat és javaslatok

Sz. Nagy Lajos

Tájékozódó felmérést végeztünk a címben jelzett kérdéskörben oly módon, hogy az ellátásban döntő szerepet játszó országos feladatkörű tudományos és szakkönyvtárak túlnyomó részét meglátogattuk, és konzultációt folytattunk állományukról, szolgáltatásaikról és a használat tapasztalatairól. A felmérést több okból is időszzerűnek éreztük. Kettőt emelnénk ki ezek közül. Elsőként azt, hogy az alaptudományi kutatások és oktatás ellátásának publicitása hosszú időn át háttérben maradt az általában gyorsabb és többféle tájékoztatást igénylő alkalmazott tudományi és főként termelési-fejlesztési területéké mögött. Másodikul azt említhetjük, hogy a természettudományi ellátás könyvtári-információs struktúrája hazánkban mind a műszaki, agrár- és orvostudományi, mind a társadalomtudományi ellátási struktúrától különbözik abban, hogy az évek során nem igazán alakultak ki az egyes természettudományi ágak országos információs vagy szakközpontjai. Az ilyen szerepkörre alkalmas természettudományi gyűjtemények többségének ugyanis az a specifikuma, hogy egyszerre számos természettudományi ágban megközelítően egyformán kell szolgáltatnia. Mármost e sokágú gyűjtemények többé-kevésbé nemcsak egyenrangúak, de hasonló feltételek között is dolgoznak, így tulajdonképpen bármelyiknek a "fő központtá" történő kiemelése, vagy az egyes tudományterületek központi szerepének köztük történő fölosztása nagyrészt csak önkényes határozattal volna lehetséges. Miután pedig a 70-es évektől fogva táplált remény a fő központi szerep betöltésére is hivatott ELTE TTK Könyvtár megépítéséről egyre biztosabban elhamvadni látszik, a struktúra megváltozására nem számíthatunk. Lényeges tehát tudnunk, hogyan képes ez a sökközpontú (vagy központ nélküli) könyvtáregyüttes a vállalt, illetve rá háruló feladatok ellátására, alkot-e valóban együttest, kihasználja-e az együttműködés és munkamegosztás lehetőségeit, stb.

* A természettudományok fogalmát és körét - tekintettel a vonatkozó hazai dokumentum- és információs bázisokra is - némi praktícizmussal úgy vonjuk meg, hogy csak a tudományegyetemen oktatott alaptudományi stúdiumok tartozzanak bele. Az érintkező alkalmazott tudományok (műszaki, agrár, orvosi) ellátása tehát nem tartozik vizsgálódásunk körébe, noha az is természetes, hogy teljes és merev leválasztásuk lehetetlen. Mégpedig a számos határterület és -eset (pl. orvosbiológia stb.) meglétéin kívül azért, mert a tudományegyetemen is folyik az ipar vagy a mezőgazdaság céljait szolgáló alkalmazott kutatás vagy fejlesztés.

Kiindulópontként nyúlunk vissza az 1969-ben kiadott *Gyűjtőköri kódexhez* (Szakirodalmi kalauz), amely az egyes természettudományi ágak "országos jellegű tudományos szakkönyvtáira", azaz - későbbi elnevezéssel - szakközpontjaira is megtette javaslatait az alábbiak szerint:

Biológia: JATE Központi Könyvtár és MTA Központi Könyvtár (az utóbbi csak a Szegedi "Biológiai Kutató Telep" munkájának megindulásáig)

Csillagászat: MTA Csillagvizsgáló Intézet Könyvtára

Fizika: BME Központi Könyvtár

Földrajztudomány: - (későbbre ígéri kijelölését)

Geológia: Magyar Állami Földtani Intézet Könyvtára

Kémia: Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtára

Matematika: BME Központi Könyvtár és JATE Központi Könyvtár

A felsorolásból elég világosan kitetszik az a struktúrakülönbség, amelyre fentebb utaltunk: itt egyetemi könyvtárak (és az akadémiai) uralják a terepet, azaz mintha kevésbé történt volna meg az a változtatás, amelyet *Walleshhausen Gyula* egy 1985-ös cikkében fölpanaszolt: hogy ti. az egyetemekről elvették a kutatást, és "külön szakmai dokumentációs központokat, s az egyetemi könyvtárakkal párhuzamosan országos feladatkörű, központi jellegű (orvosi, mezőgazdasági, műszaki, pedagógiai) szakkönyvtárakat állítottak fel ahelyett, hogy az egyetemi könyvtárakat tették volna alkalmassá e feladatokra."* Két dolgot azonban mégsem szabad elfelednünk: 1/ a központi feladatokra ajánlott három egyetemi könyvtár közül kettő nem a nyugat-európai értelemben vett tudományegyetem, hanem *szakeyetem* (VVEK, BME); s mindegyikben jelentős szerepet játszanak az alkalmazott (mérnöki) tudományok; egyikük egyenesen (és egyúttal) szakközpontja is a *vegyiparnak* 2/ az Akadémiai Könyvtár valójában két *intézeti* szakkönyvtárával van képviselve.

A felmérést megelőző tájékozódás arról győzött meg, hogy a fenti kört mindeképpen célszerű kibővítenünk az összes tudományegyetem könyvtárával, illetve hálózatával és természetesen az időközben a területen jelentős szerephez jutott akadémiai hálózattal és a központ könyvtárával, valamint a Természettudományi Múzeuméval.

A természettudományi ellátásban központi szerepet betöltő tudományos és szakkönyvtárak jelleg és működés szerinti típusai

Az *első* - mind számban, mind a könyvtár méretét tekintve legnagyobb - csoport az összes (természet) tudományt oktató-művelő tudományegyetemké, valamint az MTA-é. Ez az első pillantásra homogénnek látszó csoport azonban jelentős eltéréseket mutató altípusokra oszlik aszerint, hogy milyen a feladatmegosztás - gyűjtés és szolgáltatás - a központi könyvtár és a hálózat tagjai (tanszéki, tanszékcsoporti, intézeti, kari könyvtárak) között. Az ELTE, a JATE és az MTA képviseli

* Bevezető = Könyvtári Figyelő. 31.évf.1985. 463-466.p.

azt az altípust, amelyben a természettudományi ellátás döntően a hálózat tagkönyvtáira hárul, hiszen a központi könyvtár egyébként is egyes társadalom- és/vagy humán tudományok területén hivatott ellátni országos feladatkört (filozófia, pszichológia, történettudomány, egyetemes irodalomtudomány). Kettejük közül azonban csak az ELTE a "tisza" képlet ateinketben, hogy központi könyvtára lényegében egyáltalán nem is vállal részt a természettudományi ellátásból (csak a kötelezpéldány-válogatói joga alapján megszerzett dokumentumokat tartja meg; illetve központi cédulakatalógusa alapján tájékoztatni tud a tanszéki állományokról, kivéve a csere vagy ajándék útján beszerzetteket). Az MTA központi könyvtára egyrészt az állománygyarapításban is vállal bizonyos munkamegosztást az intézeti könyvtárakkal (főleg a multi- és interdiszciplináris érdeklő könyvek és folyóiratok beszerzésével); másrészt pedig az Informatikai Igazgatóság által működtetett számítógépes adatbázisok szolgáltatásai révén. Ezzel voltaképpen összekötő is lehet a másik, a többi tudományegyetem képviselte altípushoz, amelyben a központi könyvtár a fentén kívül olymódon tölt be jelentős szerepet, hogy az egy-két kiemelt tanszékcsoporti vagy intézeti könyvtárat (pl. KLTE kémiai és matematikai) kvázi letétként működteti, a többi tudományterületre viszont ő maga koncentrálna a kis tanszéki kézikönyvtárak mellett (természettudományi szakolvasó pl. a KLTE-n, e területek kurrens szakfolyóirataival is).

A második csoportba a *szakegyetemek* sorolhatók (BME, VVEK), amelyeknél a döntő különbség abban áll az előző csoporttól, hogy egységesebb az ellátandó tudományterület, és így a központi könyvtár által is egyszerűbben befogható - más szóval a tanszéki könyvtáraknak csak kiegészítő szerepe van. Jellemző példája ennek, hogy a BME-n a leginformációigényesebb tudományágnak, a kémianak a központi könyvtárhoz csatolt szakolvasója működik, emellett most van kiépülőben az újonnan szerzett helyiségcsoportban egy kb. 30 ezres állományúra tervezett szabadpolcos olvasóterem, amely a referenz- és segédkönyveket, a friss természettudományi és mérnöki tudományi szakirodalmat, valamint az egyetemi anyagokat fogja kínálni. Fontos emlékeztetnünk arra az első csoporttól meglévő különbségükre is, hogy mind az állományukban, mind szolgáltatásaikban egymás mellett jelennek meg az alap- és az alkalmazott tudományok.

Egyszakosságában egyébként a VVEK közeli rokona a harmadik csoportként kezelhető két önálló intézeti (intézményi) könyvtárnak (Magyar Állami Földtani Intézet és Természettudományi Múzeum - lévén ez utóbbinak fő gyűjtőköre a növény- és állattan, kivált ezek rendszertana). Őket azonban mindenképp előtt az választja el az eddig tárgyaltaktól, hogy méretük, személyzetük és költségkereteik a kifelé irányuló, főként országos szolgáltatások ellátását kevésbé teszik lehetővé. Etekintetben és a korlátozottan nyilvános státusban több rokon vonást találhatunk köztük és az akadémiai intézeti meg az egyetemi tanszéki könyvtárak többsége között (tkp. elsődlegesen *munkahelyi szakkönyvtárak*).

A dokumentum- és információellátás állapotának néhány fontosabb jellemzője

A terület információellátásában néhány nagykönyvtár jóvoltából figyelmet érdemlő fejlődés indult meg a 80-as évek közepe táján. A számítógépesítés lehetővé tette (és teszi) nemzetközi gépi adatbázisok használatát. Online hozzáférést épített ki a KLTE és a BME központi könyvtára s egy-két nagyobb akadémiai intézet. Általában a Dialog, a STN és az INIS a favorizált adatbázisok. Használatuknak és működtetésüknek néhány problematikus pontjára is fény derült helyenként. Ennek egyik oldala anyagi: a KLTE-n tudniillik pl. pályázati pénzből történik a fenntartás-üzemeltetés - ez viszont csak adott időtartamra szól. A keresések meglehetősen drágák - ezért ritkák is, hiszen az egyetemnek kevés a kerete a finanszírozásra. (Mivel viszont a hallgatói csoportok számára történő keresési demonstrációt - helyesen - fedezi az egyetem, a keresések nagyobbik felét ezek teszik ki.) Általános az a tapasztalat, hogy leginkább a retrospektív keresésekre van igény kezdő vagy egy adott témát kezdő kutatók körében.

A VVEK immár nagy múltra visszatekintő mágnesszalagos szolgáltatása mellett az MTA központi könyvtára épített ki egy fokozatosan bővülő offline szolgáltatási rendszert 1982-től kezdve. Az SCI adatbázisán alapuló négyféle SDI-szolgáltatást tudnak nyújtani a természettudományok területéről (személyre szóló és általános rendszerű téma-, valamint idézettség- és tartalomjegyzék-figyelés) - s ezt ma már nemcsak printelve, hanem floppy-lemezen is tudják prezentálni. A másik rendszerük a CD-ROM adatbázisgyűjtemény, amely helyben is lehetővé tesz - adott időhatáron belül - retrospektív kereséseket, a fenti adatbázison kívül a DAO (az USA-ban megvédett disszertációk), a LOC (a Library of Congress katalógusa) és a MEDLINE adatbázisokban. A tapasztalatok megerősítik, hogy az itt vizsgált tudományterületek közül a kémia a leginformációigényesebb, mint ahogy azt is, hogy a fenti téma-stb. figyelések igazán jelentős használója az alkalmazott kutatás (pl. gyógyszeripar), illetve az orvostudomány (orvosbiológia). Így a jelentős igénnyel föllépő orvostudományi egyetemekkel ellentétben a tudományegyetemek könyvtáraiban magáról a szolgáltatásról is eléggé vázlatos a könyvtárosok képe, ami azt is valószínűsíti, hogy az egyetem oktatói nem tőlük nyerik a tájékoztatást róla. Mindenesetre a néhány értesülésből úgy tetszik, csak egészen elvétve van (lehet) tanszéki megrendelője. Ha ugyan nem is teljesen azt tudja ez a szolgáltató rendszer, amit az online kapcsolat, annál jelentősen olcsóbb.

A hazai adatbázisokat tekintve általában véve szerényen ellátott a terület, azt azonban a jelen tájékozódás alapján nem merjük eldönteni, hogy csupán azért-e, mert az egyes tudományterületeknek nincs szükségük rájuk. Sajátos módon inkább a kisebb tudományterületek némelyikén láttunk erre vonatkozó számítógépes kísérleteket: az MTA Földrajztudományi Intézetében folyamatban van a magyar földrajztudományi irodalom gépre vitele (a kandidátusi és nagydoktori disszertációk valamint a Földrajzi Értesítő utolsó évfolyamának repertóriumai már visszakereshetően gépen vannak); a M. Állami Földtani Intézet pedig most tervezi a magyar földtani irodalom

bibliográfiájának gépre vitelét, majd a kurrens anyaggal történő folyamatos kiegészítést. A KFKI-ban - belső használatra - irodalomkutatásokat tárolnak gépen.

Adott szakterületek országos (mondhatnánk: központi) könyvtáiraól lévén szó némileg meglepőnek találtuk, hogy az egyes tudományterületekre szóló OSZK klíring-szolgáltatást mindössze az MTA Földrajztudományi Intézete vette igénybe az elmúlt évek során. A meglátogatott könyvtárakban sem elvi, sem gyakorlati érveket nem hallhattunk magyarázatul, ezért csupán megvitatandó kérdésnek ajánljuk, hogy használható volna-e akár szakterületenként megosztott, akár egyhelyütt kezelt közös természettudományi központi katalógus - avagy az OSZK-é (amely betűrendes) a szóban forgó tudományoknak is megfelel, és könnyen kezelhető?

Ez a kérdés már át is vezet bennünket a dokumentumellátás és ellátottság kérdésköréhez. Más szóval ahhoz, hogy a gyarapodó hozzáférhető adatbázisokból lehívott információs forrásokhoz mennyire, milyen minőségben és szélességben juthat hozzá a használó hazánkban. Előljáróban még említsük meg azt a pozitív tényt, hogy az MTA Könyvtára kétféle szolgáltatásánál a szóban forgó dokumentumhoz történő hozzájutást is megkönnyíti: a témafigyeléssel együtt közlik a szerző címét is, ahonnan a különnyomat egy ugyancsak mellékelt úrlapon megkérhető; a DAO adatbázissal pedig a disszertációk megkérésének lehetőségéről van szerződésük.

Ami mármost a szóban forgó könyvtárak dokumentumállományát illeti, arról általánosságban az volt elmondható a mai napig, hogy alapjában helyes gyűjtési alapelvek szerint, s általában elfogadhatóan gyarapodott. Az adott könyvtár struktúrájának megfelelően a központi vagy az intézeti egységben megtalálhatók a szakterület legjelentősebb külföldi referáló lapjai és egyéb referenz művei; hangsúlyt helyeznek a jelentős külföldi szakfolyóiratok beszerzésére, aminek sikerében az eléggé kiterjedt cserekapcsolatoknak van nagy szerepe a legtöbb helyen. Egy-két esetben a beszerzésnek a könyvtárak közti egyeztetésére-megosztására is láthattunk példát (a BMEK és az OMIKK a különösen drága szakkönyvek esetében teszi ezt; a KLTE Könyvtára pedig az ATOMKI-val osztozott meg folyóiratrendeléseken úgy, hogy a beérkező számokat meghatározott időre rendszeresen megkapja a másik fél is. Emellett a jelentős debreceni szakkönyvtárak rendeléseit egyeztetve az egész városra nézve kiküszöbölték a fölösleges párhuzamosságokat). A szakfolyóiratok beszerzése persze a legtöbb helyen - kisebb vagy nagyobb mértékben - már eddig is a könyvesbeszerzés rovására történt, ami - természettudományokról lévén szó - nem volt még végzetes. (Ez persze nem jelenti azt, hogy a csökkenés a számos könyvtárban - tanszékiekben is - meglévő régi szakkönyvállományhoz képest ne volna elszomorító.) Fontos tudnunk azt is, hogy az utóbbi években már több helyütt pályázati pénzből próbálták meg némileg kompenzálni a csökkenő reálértékű gyarapítási keretet. Van olyan könyvtár, ahol már a múlt évben (1989) elkezdődött a folyóiratrendelések újabb csökkentése is (Természettudományi Múzeum: 3 féleséggel). Az pedig majdnem teljesen egyöntetű állapot, hogy az esetleg újonnan induló folyóiratokra már nem jut a könyvtár keretéből. Valószínűnek látszik, hogy egy-két ponton és egy-két esetben magának az állománygyarapításnak a lehetőségeit, eredményességét is negatívan befolyásolhatja a szóban forgó nagykönyvtárak (hálózatok) kisebb vagy nagyobb mértékű elaprózottsága (néhány elkerülhetetlen duplikáció vagy többszö-

rőzés, másfelől - éppen emiatt - fájó hiányok). Ennél is nagyobb gondot okoz azonban ez az elaprózottság mind a belső, mind a szélesebb körű (országos, regionális) hozzáférés: a használat tekintetében. Az MTA hálózatához tartozó intézeti könyvtárak nagyobbik része esetében - egyszerűen már a méretükből, elhelyezésükből és anyagi lehetőségeikből következően is - jóval kevésbé jelenik meg ez a probléma, mint az egyetemeken. Ez utóbbiak között is jelentős különbségeket okoznak azonban az olyan tényezők, mint hogy 1. mennyit és mit képes föl vállalni az adott természettudományi ágak ellátásából a központi könyvtár; 2. milyen a munkamegosztás és az információáramlás a központi és a tanszéki könyvtárak között; 3. milyen mértékű a tanszéki könyvtárak elaprózottsága - más szóval a tanszékcsoporti (intézeti) vagy tanszéki könyvtárak-e az uralkodók. A felsorolt tényezőkre viszont a legdöntőbb befolyást az elhelyezési (épület, tér-) viszonyok gyakorolják, mindenek előtt a központi könyvtár helyzete. Egyértelmű, hogy a tudományegyetemek többsége nagyobb gondban van e tekintetben, mint az egy-két szakterületet képviselők (VVEK, BME). Az ebből eredő kényszer szülte megoldások a legjobb szándék ellenére is gyakran nehézzé, bonyolulttá teszik, vagy néha egyenesen gátolják a használatot. A KLTE könyvtárában például a hozzáférést részben megkönnyítő természettudományi olvasó a biológiai vagy földrajzi szakfolyóiratoknak csak a kurrens számait tudja prezentálni: a régiekért az olvasónak át kell települnie a folyóirattárba (= másik épületbe); s hasonlóképpen korlátozott a szakkönyvkínálata, amely viszont a központi olvasóteremben egészíthető ki. Különösen rossz helyzetben van azután az ELTE-hálózat a városban való szétszórtsága miatt is, ami olyan, majdnem képtelen helyzeteket szül, hogy például egy botanikai tanszék - könyvtárostul - (Növényrendszertani és Ökológiai) a Kun Béla téren van, a többi a Múzeum körüli tömbben, úgyhogy ott a hallgatók csak "átjárók", s legfőljebb gyors kölesönzésre van idejük beugrani két utazás között.

A meglátogatott könyvtárak helyzete egyébként egyértelműen bizonyította, hogy a valóban működőképesek az egyetemi hálózaton belül a több tanszéket kiszolgáló tanszékcsoporti-intézeti könyvtárak lehetnek még (ELTE Matematikai Könyvtára - 10 tanszék, KLTE Kémiai Könyvtára, stb.), persze ha elhelyezésük és könyvtárosi ellátottságuk is megfelelő, nem szólva arról, hogy ezek működtetése még lehet gazdaságos is.

A jelenlegi túlzott elaprózottság - ha különböző mértékben is - az alábbi belső működési nehézségeket, anomáliákat idézi elő: 1. A többnyire egyszemélyes könyvtárakban az egyre romló bérezés miatti fluktuáció nemcsak gyakori töréseket, de a szakképzetlen könyvtárosok számának gyarapodását is eredményezi; 2. Ez a tény is közrejátszik az állomány feltárási hiányaiban és/vagy a dokumentumok kezelésében (alig volt könyvtár, ahol a gyűjtött doktori disszertációkról bármiféle eligazító apparátus lett volna; akadt viszont olyan is, ahol a cserébe beérkező 91 külföldi és 19 hazai kiadványt leltárba sem véve bocsátják az oktatók "örök" rendelkezésére); 3. A korszerű oktatásnak nem igazán képesek kiszolgálói lenni, mert - valószínűleg a tanszék közvetlen közeli "hatalma alatt" lévén - nemcsak indokolt-érthető előnyöket biztosítanak az oktatóknak, de több területen indokolatlanul háttérbe szorítják a hallgatókat (a friss és "jó" könyvek tartós letétben vannak a tanszék oktatóinál; van

könyvtár, ahol a hallgatók nem másolthatnak, több helyütt pedig számukra magasabb a xeroxdíj, mint az oktatók számára, noha az oktatók általában 2-3 napra kölcsönözhetik is a folyóiratokat).

A személyi ellátottság, a készség foka és a dokumentumkezelési gyakorlat egyértelműen meghatározza, hogy az aprócska könyvtárak a "munkahelyi" ellátáson kívül kevés külső kapcsolatra, kivált pedig szolgáltatásra alkalmasak. A kivételek ezalól kizárólag a könyvtáros személyes ambíciójának függvényei. Ily módon egyetértően kell hivatkoznunk a *Marton János - Pávai-Vajna Erzsébet - Terjék Zsuzsanna* szerzőhármásra, akik a biokémiai folyóiratok hazai meglétét és elosztását vizsgálva kérdőjelezték meg a tanszéki könyvtárakba történő szétszórás gyakorlatát, mondván: "a kis könyvtárak különben is inkább elrejtik a folyóiratokat, mint rendelkezésre bocsátják".* Marton János azután három évvel később a szétszórtság mértékéről is közölt szemléletes adatokat, most már az élettudományi (biológia + orvostudomány) magfolyóiratokat vizsgálva. Eszerint a 275 magfolyóiratból a hazai egészségügyi-orvosi hálózat 253-ra előfizet, ám a hálózat központja, az OOIHK csak 24-gyel rendelkezik közülük. A SOTE Könyvtára (hálózata) 196-ot járat, ennek azonban csak egyharmada (62) van a központi könyvtárban, a többi a klinikákon és intézetekben.**

A látogatások során szerzett tapasztalatok és a könyvtárosokkal folytatott beszélgetések összességükben azt a képet alakították ki az emberben, hogy a szóban forgó jelentős gyűjtemények túlnyomó részét - több-kevesebb állandó vagy alkalmi kapcsolatai ellenére - inkább az önellátásra törekvés - még pontosabban fogalmazva: az önerőre támaszkodás - jellemzi. Ne firtassuk most, mennyiben oka ennek a gyakran nehézkesen mozgó-működő hazai könyvtárközi szolgáltatás- és kapcsolatrendszer; mennyiben az ennek ismeretén is alapuló használói (kutatói-oktatói) igény: az az óhaj, hogy minden lényeges forrás állandóan a közelemben legyen; mennyiben az adott használói (munkahelyi) kör minél teljesebb, hiánytalanabb kiszolgálásának igénye, és mennyiben az a többféle igénytelenség keltette hamis tudat, hogy a XX. század végén az effajta kiszolgálásra képes lehet egy könyvtár önmagában. Minden esetre különösképpen az volt meglepő, hogy egymás újabb szolgáltatásairól általában hiányos és felszínes információkkal rendelkeztek, ha egyáltalán rendelkeztek, ami a kifelé irányuló propaganda hiányosságát éppúgy mutatja, mint bizonyos érdektelenséget.

A megindult hazai változások két irányból is kényszerítő erővel fogják ráébreszteni hamarosan az érdekelteket az egymásra utaltságra. Az egyik - a sajnálatos kényszerítő erő, már most is kezdi éreztetni hatását: a költségvetési (s benne az állománygyarapítási) keretek megnyírbálása vagy befagyasztása éppen akkor történt

* Szükségletek, ellátottság, takarékoság. = Könyvtári Figyelő 29.évf. 1983. 30-39.p.

** Az élettudományi folyóiratok előfizetése Magyarországon 1974-83 között. = Könyvtári Figyelő, 32.évf. 1986. 173-177.p.

(történik) meg, amikor a külföldi dokumentumárak is folyamatosan emelkednek, s amikor hangzatos programjainkban az Európához történő csatlakozás igénye szerepel (amelynek területünkön alapfeltétele a dokumentumállomány mellett egy elfogadható információs infrastruktúra is.) A másik - a mindannyiunk által *remélt* - kényszerítő erő hatására még várunk kell, de talán nem sokáig, s ezért célszerű fölkeszültni rá. Arról van szó, hogy ha a hazai kutatási és főként oktatási rendszer valódi korszerűsítése megtörténik, az információ- és dokumentumellátás terén sem csupán mennyiségi változások szükségességével kell számolnunk.

Alábbi ajánlásainkban földközben kívánunk maradni, s olyan lépéseket javasolni, amelyek nem vonatkoznak el a könyvtári rendszer jelenlegi állapotától, mint ahogy az általános gazdasági helyzettől sem - azaz meglépésük késlekedés nélkül elkezdhető.

Bár javaslatainkat a könyvtárügynek és az érdekelt könyvtáraknak fogalmazzuk meg, kiindulópontként le kell szögeznünk a (művelődési) kormányzat számára, hogy a hazai tudományosság és felsőoktatás egyszerű talpon maradásának *minimális* feltétele, hogy a központi szerepű tudományos és szakkönyvtárak költségvetésének - s benne kiváltképp a gyarapítási keretének - *reálértéke* megőrződjön.

Javaslatok

1. Nem csupán a természettudományok területét érinti, de - a látott könyvtári struktúra miatt - ezek szempontjából látszik elsődlegesen fontosnak, hogy az egyetemi - kivált pedig a tudományegyetemi - könyvtárak átgondolják a túlságos hálózati elaprózottság csökkentésének lehetőségeit. A feltételektől függően megfelelő út lehet mind az összevont tanszékcsoporti vagy kari könyvtárak kialakítása, mind a központi könyvtár vonatkozó szolgáltatásainak, dokumentumkínálatának bővítése, akár az apró hálózati gyűjtemények rovására.

2. Mind az országos, mind a regionális ellátás érdekében sürgősen át kell gondolni az érdekelt jelentős természettudományi könyvtárak cél- és szükségszerű kapcsolattartásának és munkamegosztásának lehetőségeit és módjait. E célból javasoljuk, hogy az itt tárgyalt könyvtárak vezetői tartsanak egy közös tanácskozást egymás tájékoztatása és a néhány legfontosabb alapkérdés megbeszélése céljából. Érdeemesnek tartjuk bevonni a tanácskozásba a néhány legjelentősebb olyan alkalmazott tudományi információs központot is, amelynek alaptudományi gyűjteménye és gyarapítása is számottevő (OMIKK, OOIKK vagy egy-két orvostudományi egyetem könyvtára). Témaajánlatunk a következő:

- a külföldi és nemzetközi adatbázisok elérésének mai helyzete és a kapcsolatteremtés tervei és elvei, különös tekintettel arra, hogy az országban ezeknek minél teljesebb köre legyen hozzáférhető. (Ehhez kapcsolódva volna kívánatos megvitatni az online, illetve az offline - beleértve a CD-ROM-ot is - hozzáférési mód alkalmazásának célszerűségét a használók, a telepítési lehetőségek és költségek együttes figyelembevételével);

- a hazai természettudományi adatbázis(ok) helyzete, szükségességük vagy szükségtelenségük; országos és regionális központi nyilvántartások (katalógusok) kérdése az OSZK Nemzetközi Periodika Adatbázisa és központi katalógusa figyelembe vételével;
- a lehetséges gyűjtőkori munkamegosztások, tekintettel a regionális ellátási feladatokra is;
- a pályázatok kihasználásának lehetősége a fejlesztésben; esetleges együttes, összehangolt pályázatok lehetőségei, előnyei, módjai.

A fenti javaslatnak megfelelően 1990. május 10-én az OSZK-KMK szervezésében megtartották első tanácskozásukat az érdekelt szakkönyvtárak képviselői az Akadémiai Könyvtárban. A meghívottak közül a házigazda könyvtáron kívül a BME, a JATE, a JPTE, a KLTE, a Magyar Állami Földtani Intézet, az MTA Szegedi Biológiai Központ, az OMIKK, a Természettudományi Múzeum és a Veszprémi Vegyipari Egyetem könyvtárai képviseltették magukat. Az ismerkedésen túl - amelyhez hozzátartozott az Akadémiai Könyvtár számítógépes szolgáltatásairól tartott tájékoztatás is - elvi egyetértés született az együttműködés és a munkamegosztás, s ezzel összefüggésben a könyvtár csoport közös, együttes föllépése szükségességének kérdésében. Az OSZK-KMK vállalta a kapcsolattartásban a közvetítő szerepet. Ennek megfelelően abban állapodtak meg a résztvevők, hogy munka-, illetve szakterület-megosztási javaslataikat június 30-ig neki juttatják el írásban.

◇ ◇ ◇

KÖNYVTÁROSKÉPZÉS EURÓPAI KERETEKBE NÉVŰ munkacsoport alakult a Német Könyvtárosegyesületek Szövetsége (Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverbände, BDB) keretében. Első ülésén (1990. ápr.) a 7 tag megállapította, hogy feladatuk nem a konkrét munkálatok szervezése, csak a problémák felvetése és a szakmai egyesületek ilyen irányú munkájának összehangolása. Az alábbi teendőket, ill. az alábbi kérdések vizsgálatát tartják a legsürgősebbnek:

1. Az európai képző intézményekre vonatkozó dokumentumok gyűjtése valamelyik intézmény keretében. - 2. Rövid áttekintések készítése az egyes országok munkájáról, az illető országban. - 3. Az egyik könyvtári folyóiratban annak az áttekintése, hogy jelenleg milyen könyvtárosi képesítéseket ismernek el kölcsönösen az Európai Közösség országaiban. - 4. A képzés bizonyos szervezeti és gyakorlati kérdéseinek felülvizsgálata (tanulmányi idő, végbizonyítvány stb.). - 5. A dokumentációs munka intenzívbe bevonása a könyvtárosképzés anyagába. - 6. Az idegen nyelvek fokozottabb tanítása. - 7. Az európai vonatkozások elmélyítése az egyes szaktárgyak anyagában, esetleg külön "Európa" vagy "Európai kultúra" mellékszak beiktatása a tantervbe. - 8. Oktatók és hallgatók külföldi tanulmányútjainak, gyakorlatának elősegítése. (Bibliotheksdienst, 1990. júl.)